

3. Ильинская И. М., Лесницкая Л. Ф. Судебное представительство в гражданском процессе. — М., 1964. — С. 20.
4. Чечот Д. М. Участники гражданского процесса. — М., 1960. — С. 136.
5. Розенберг Я. А. Представительство по гражданским делам в суде и арбитраже. — Рига, 1981. — С. 39.
6. Якушев В. С. О понятии правового института // Правоведение. — 1970. — № 6. — С. 65.
7. Туленков П. М. Представительство в советском уголовном процессе. — М., 1971. — С. 18.

УДК 343.224.1

Є. М. Гідулянова

МАЛОЛІТНЯ ОСОБА ЯК УЧАСНИК КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Проблема відповідальності неповнолітніх за вчинені ними правопорушення є досить важливою у сучасній практиці правозастосування. Актуальність її визначається тими задачами, що висуває українська та міжнародна політика у сфері виховання, перевиховання та можливості застосування до неповнолітніх заходів примусового впливу та покарання.

Так Мінімальні стандартні правила ООН (Пекінські правила), які стосуються здійснення правосуддя у справах неповнолітніх, зазначають, що головною метою політики держав-учасниць має бути створення найбільш благополучного життя неповнолітніх.

Українське національне законодавство також передбачає особливості відповідальності неповнолітніх. Специфіка відповідальності неповнолітніх, покарання та застосування до них заходів державного примусу визначена кримінальним, цивільним, адміністративним законодавством України. Так Кримінальний кодекс України [1] має спеціальний розділ, присвячений особливостям кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх (розд. XV). Кримінально-процесуальний кодекс України [2] у свою чергу передбачає для неповнолітніх додаткові у порівнянні з дорослими гарантії здійснення права на захист, регламентує порядок звільнення їх від кримінальної відповідальності чи відбування покарання, визначає особливості щодо провадження у справах неповнолітніх (гл. 36).

Кодекс України про адміністративні правопорушення також передбачає особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх (ст. 13).

Як відомо, до неповнолітніх належать особи, що не досягли вісімнадцятирічного віку. У коло таких осіб входять:

- 1) особи, що не досягли одинадцятирічного віку;
- 2) особи, що вчинили суспільно небезпечне діяння у віці від 11 років до досягнення віку, з якого можливе притягнення до кримінальної відповідальності;
- 3) особи, які вчинили злочин у віці, з якого можливе притягнення до кримінальної відповідальності, але до досягнення повноліття (18 років).

Підставою для розподілу кримінальним законодавством України неповнолітніх на три різні вікові групи є психо-фізіологічні особливості, що притаманні кожному з означених вікових періодів. Оскільки кримінально-процесуальне право є засобом реалізації норм матеріального (кримінального) права, то й поділ кримінальним законодавством неповнолітніх на вікові групи повинен мати у кримінальному процесі своє відображення.

Особи, що зазначені у першій групі, є безумовно неосудними та відповідно до ст. 6 КПК у разі вчинення такою особою діяння, що підпадає під ознаки, передбачені особливою частиною Кримінального кодексу України, кримінальна справа не підлягає порушенню, а порушена підлягає припиненню.

Особливості притягнення до кримінальної відповідальності та звільнення від неї із застосуванням примусових заходів виховного характеру осіб третьої категорії регламентовані гл. 36 Кримінально-процесуального кодексу України та висвітлені з наукової точки зору у працях багатьох учених, серед яких можливо зазначити Е. В. Болдирева, Г. Б. Віттенберга, Н. П. Грабовського, Л. М. Зюбіна, Г. М. Міньковського, В. С. Орлова, Н. К. Семерніва, В. В. Устинову, Я. Н. Шевченко, А. Е. Якубова.

Відносно другої категорії осіб треба зазначити, що сучасне кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство не дає самостійного термінологічного їх визначення, хоча таке визначення є досить доцільним для відокремлення правового статусу означених категорій осіб від правового статусу інших неповнолітніх у кримінальному судочинстві, а також те, що таке поняття вже існує в інших галузях права та активно використовується юристами, що практикують у сфері кримінального права, та фахівцями судових органів. Так Пленум Верховного Суду України у своїй постанові від 27 березня 1992 року № 4 зазначає, що неповнолітніми потерпілими від зґвалтування слід уважати осіб віком від 14 до 18 років, малолітніми — осіб, яким на момент злочину не виповнилося 14 років [3].

Міжнародні правові акти, що були ратифіковані Україною і таким чином є частиною законодавства України, мають посилання на поняття «малолітні». Серед них — Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р., Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту та розвитку дітей від 30 вересня 1990 р.

Привертає увагу і той факт, що поняття «малолітній» широко застосовується в національному законодавстві України та, крім того, уже має своє нормативне визначення. Перелік нормативних актів України, що його включають, налічує понад 80 назв.

Найбільш цікавим уявляється звернення до Сімейного кодексу України від 10.01.2002 р. № 2947-III [4]. Крім простого згадування терміна «малолітній» він у ч. 2 ст. 6 дає визначення, хто підпадає у коло таких осіб. Зокрема пропонується наступне тлумачення цього терміна: «Малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років». При цьому зазначається: «Неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років».

Неведене вище напевне свідчить про розмежування законодавцем цих термінів. Означене визначення поняття «малолітньої особи» наводить і Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV, який у ст. 31 визначає особу, що не досягла 14 років, як малолітню особу та дещо конкретизує особливості відповідальності саме таких осіб у порівнянні з іншими неповнолітніми. Так зазначається, що «малолітня особа не несе відповідальності за завдану нею шкоду».

Кримінальний кодекс України самостійне визначення поняття «малолітнього» не надає, але містить багато посилань на нього у зв'язку з учиненням щодо такої особи злочинних дій.

Не визначає такого поняття, як це вже зазначалось вище, і чинний Кримінально-процесуальний кодекс України, хоча багато кримінально-процесуальних законодавчих актів не тільки посилаються на нього, а й зазначають особливості вчинення окремих дій щодо таких осіб. Так Закон України «Про міліцію» у ст. 12 визначає умови і межі застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і вогнепальної зброї щодо малолітніх [5]. Так зазначається, що їх застосування забороняється щодо малолітніх, крім випадків учинення ними групового нападу, що загрожує життю і здоров'ю людей, працівників міліції, або збройного нападу чи збройного опору. Застосування спеціальних засобів особами митних органів щодо малолітніх зовсім забороняється [6] (Постанова Кабінету Міністрів України від 8 червня 1993 р. № 426 «Про затвердження Положення про застосування спеціальних засобів і зброї службовими особами митних органів»).

Виходячи з того, що поняття малолітньої особи широко використовується для визначення вікової категорії осіб, визначеної у другій групі, та враховуючи те, що ці особи у кримінально-процесуальному законодавстві мають окремий статус, у тому числі те, що вони не є суб'єктом кримінального права, а отже і не підлягають кримінальному покаранню, що суттєво відрізняє мету провадження у цій категорії справ (метою провадження, окрім установлення фактичних обставин, що характеризують предмет доказування у такій справі, є застосування передбаченого кримінальним законом примусового заходу виховного характеру) треба зазначити необхідність визначення у кримінально-процесуальному законодавстві самостійного поняття осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння у віці від 11 років до досягнення віку, з якого можливе притягнення до кримінальної відповідальності для відокремлення цієї категорії осіб від інших неповнолітніх, враховуючи їх специфіку.

В обґрунтування наведеної позиції можливо ще зазначити, що в ході кримінального провадження по справі збираються докази, на підставі яких суд зможе дійти висновку, який саме примусовий захід слід застосувати. Тобто на підставі провадження застосовується примусове перевиховання. Таким чином і сам процес провадження повинен мати велику виховну роль. Хоча примусові заходи виховного характеру і передбачені Кримінальним кодексом України, але, на відміну від заходів відповідальності щодо неповнолітніх злочинців, вони не включають елемента покарання, та звідси і провадження по їх застосуванню щодо осіб, які не досягли віку, з якого можливе кримінальне покарання, повин-

но бути детально регламентоване відносно самої даної категорії, а не реалізовуватись за аналогією із застосуванням примусових заходів виховного характеру до іншої категорії неповнолітніх.

Тобто, іншими словами, вважаємо, що виділення самостійного термінологічного визначення осіб, які на момент вчинення суспільно небезпечного діяння досягли одинадцяти років, але не досягли віку, з якого можливе притягнення до кримінальної відповідальності, сприятиме формуванню та визначенню їх самостійного правового статусу у ході кримінального судочинства.

Література

1. *Відомості* Верховної Ради України. — 2001. — № 25–26. — Ст. 131.
2. *Відомості* Верховної Ради УРСР. — 1961. — № 2. — Ст. 15.
3. *Вісник* Верховного Суду України. — 2004. — № 5.
4. *Урядовий кур'єр*. — 2002. — 3 черв.
5. *Закон* України «Про міліцію».
6. *Постанова* Кабінету Міністрів України від 8 червня 1993 р. № 426 «Про затвердження Положення про застосування спеціальних засобів і зброї службовими особами митних органів».

УДК 343.15

Д. В. Шилин

ПРЕЮДИЦИАЛЬНОСТЬ ПРИГОВОРА

Преюдициальность — одно из специфических последствий вступления приговора в законную силу.

Вопросу преюдициальности уделено в теории уголовного процесса значительное внимание [5; 11; 4; 15; 8; 1]. И тем не менее этот вопрос продолжает оставаться спорным и решается по-разному. Исследование проблем, связанных с этим институтом уголовного процесса, даст возможность ответить на ряд правовых вопросов, от которых зависит правильность принятых по делу решений, а также укрепить процессуальные гарантии прав, законных интересов лица, привлеченной в сферу уголовно-процессуальных правоотношений.

В действующем уголовно-процессуальном законодательстве Украины термин «преюдиция» не используется, этот институт практически не урегулирован законом. Однако правильное определение понятия преюдиций, их классификация, а также оснований и границ их применения необходимо для исследования всех возможных случаев, когда перед судом возникает вопрос об использовании в процессе рассмотрения уголовного дела решений, ранее вынесенных юрисдикционными органами. Определить процессуальную природу и значение преюдиций означает охарактеризовать их роль и назначение в уголовном судопроизводстве, выяснить причины, которые обуславливают их применение в праве.

В юридической литературе высказаны разные взгляды о понятии «преюдиция».